

Ramisvili D I:

Subjektin ja objektin käsitteestä D N Uznadzen psykologiassa

Раишвили Д.И. К понятию субъекта и объекта в психологии Д.Н. Узнатзе // Психологические исследования, посвященные 85-летию со дня рождения Д.Н. Узнатзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1973. – С. 316-326. Kääntäjä Pentti Määttä.

Jokaisen tietoteoreettisen opin lähtökohtana välttämättä oleva subjektin ja objektin asettaminen vastakkain jakoi aikanaan tällaiset opit kahteen yleiseen luokkaan niin sanottuihin *immanenttisiin* ja *transsendenttisiin* teorioihin. Tämä tietoteoreettinen ongelmanasettelu siirtyi muuttumattomana psykologiatieteeseen ja oli perustana kategorisille immanenttisuudelle, josta tuli klassisen introspektiivisen psykologian todellinen tieteenihanne sanan baconilaisessa merkityksessä, ja joka esti tämän tieteen parhaita edustajia raivaamasta tietään läpi ennakkoluuloisen ajattelun. Tämän käsityksen mukaan psykologian objektina on kaikissa tapauksissa tietoisuuden immanentti (=länä oleva) sisältö, joka on alistettu tietoisuuden immanenteille lainalaisuuksille, ja joka näin ollen on annettu ainoastaan kokevan tietoisuuden itsensä sisäiselle näkemiselle.

Jo keskiaikaisen nominalistin Occamin logiikassaan esittämä filosofinen kanta oli se, että ulkoisen maailman havaitseminen ei anna minkäänlaista mielikuvaa siitä millainen on objekti sinänsä tämän mielikuvan ulkopuolella, samaan aikaan kun mielikuva oman sielun tilasta ja toiminnasta on annettu välittömästi, ja tämä mielikuva on sen vuoksi sielun tiedostamisen varmin lähtökohta. Kartesiolainen maailman jakaminen kahteen riippumattomaan substanssiin korosti introspektiivisen maailman eristyneisyyttä ja erillissyyttä ja oli sittemmin pitkään ja järkähtämättä tieteellisen psykologisen ajattelun perustana. Uudemmassa filosofiassa Husserlin oppi psyykkisestä sellaisena olemuksena, joka on fyysisen maailman vastapainoksi annettu välittömästi jo ilmiössään, ”vaikutti ratkaisevasti psykologiaan,” kuten kuten Буитендаjk sanoo - ja erityisesti siihen sen osaan, joka tutki mutkikkaita psyykkisiä prosesseja, (etupäässä ajatteluprosesseja), eikä sulkenut ulkoisen maailman havaitsemisen psykofyysisiä ongelmia kiinnostuksensa kohteiden ulkopuolelle.

Mutta myös se psykologian haara, joka suuntautui luonnontieteeseen ja sen tutkimusmenetelmiin, ja jakoi tämän mukaisesti tietoisuuden koko sisällön psyykkisiin osa-atomeihin, aistimuksiin ja havaintoihin, piti lujasti kiinni psyyken fenomenalisuuden periaatteesta. Tietoisuuden sisällön organisoivana momenttina ja oli tietoisuuteen tulevien ja siinä virtaavien elementtien yhteneväisyys ja ajallinen rinnakkaisuus. Juuri tämä ajallinen rinnakkaisuus yhdisti ne toistuvuuden lain mukaisesti yhdeksi kokonaisuudeksi. Tietoisuuden assosiativisuuden laki, kaikesta mekaanisuudestaan huolimatta, on tietoisuuden immanentti laki, joka on muka alisteinen tietoisuuden peruserikoisuudelle. Psykofyysisen ongelman tutkiminen, mikä oli luonteenomaista tällä psykologian haaralle, ikään kuin ylitti sen fenomenalimin rajat, vastasi täydellisesti kartesiolaista oppia, joka myös rikkoi kahden substanssin kategorisen erillisyyden joillakin inhimillisen aktiviteetin alueilla.

Tosiasioiden logiikka antoi kuitenkin kiertämättömästi tietää itsestään, johtaen tiedostusprosessin, erityisesti tietoisuuden mutkikkaita ilmiötä tutkittaessa, umpikujan ja ristiriitoin. Introspektiivisen psykologian oma kehitys synnytti loogisella välttämättömyydellä objektivistisen psykologian vastareaktion psyykkisen maailman eristyneisyyden periaatteelle. Kaikkien oireellisinta on tästä huolimatta se että, introspektiivisen psykologian immanentismia vastaan kapinoiva objektiivinen psykologia peri kaikki sen perusidolit. Ensiksi yhdenmukaisesti naiivin realismin sen erityslajien kanssa, joka oli luonteenomaista introspektiiviselle psykologialle, ja uskoi, että tietoisuuden prosessien luonne ja olemus ovat luonteeltaan annettuja ja voivat avautua ainoastaan kokevalle subjektille itselleen. Objektiivinen psykologia, ottaen lähtökohdakseen nimenomaan tämän teesin, kielsi psyyken tiedostuksen mahdollisena kohteena. 1)

Vielä tärkeämpää on se, ettei edes objektiivisella psykologialla ollut kohteenaan todellista psyyken objektia, kuten ei ollut introspektiivisellä psykologialla. Nimenomaan jälkimmäisen periaatteiden vaikutuksesta objektivistisen psykologian objekti, jonka heijastusta psyyken funktion on, oli yhtä kuin fysiologiset ärsykkeet. Muutta objektia se ei tuntenut eikä tunne.

Psyyken objektin arvoon korotettu fysiologinen ärsyke toi mukanaan vastaavan selityseriaatteen samoin kuin myös vastaavan käsityksen psyykkisen luonteesta. Tämän vuoksi objektivistinen psykologia, eivätkä ainoastaan sen kiistattomat edustajat, pyrkii selittämään psyykkiset prosessit ja ilmiöt lähtien neurofysiologista ehdollistumisista ja niiden liikelaeista. Gordon Allport huomauttaa ironisesti kirjassaan: "Jostakin kummallisesta syystä behavioristi tuntee itsensä sitä onnellisemmaksi, mitä läheisemmässä kosketuksessa hän on hermojärjestelmän kanssa. (2) " Tämän mukaisesti psyyke usein yksinkertaisesti samaistetaan hermojärjestelmään, ja toisinaan sitä jopa käytetään hermojärjestelmän synonyyminä.(3)

Loogisella välttämättömyydellä, joka pakottaa rakentamaan peruskannan kanssa sopusointuisen järjestelmän, fysiologisesti suuntautunut psykologia pelkistää psyyken yleisen organisoivan lainalaisuuden toistuvuuden periaatteeksi, joka itse asiassa on vanhan assosiativisen teorian lain toistamista. Toistuvuuden täytyy selittää kielen sekä kieliopillisten, että muiden organisoivien lainalaisuuksien synty(4), ja tämän käsityksen mukaan toistuvuus ohjaa viime kädessä myös loogisten lainalaisuuksien toteuttamista tietoisuudessa. Tämä juuri onkin se mekanistinen este, joka ei päästä todellista, reaalista objektia psyykkisen heijastuksen piiriin.

Mitään erityistä merkitystä ei ole sillä, mitkä ovat toistuvuuden laille alistetut elementit, aistimuksia ja mielikuvia, tai vaikkapa liikereaktioita ärsykkeisiin, eikä myöskään sillä, onko nämä lainalaisuudet esitetty matemaattisten termien arsenaalin avulla vai vanhanaikaisella ”ylimääräisillä” kielellä. Psyykkisen elämän ymmärtämisen periaatteet pysyvät yhtä kaikki samoina.

Edes kybereettisessä kehitysvaiheissaan objektivistinen psykologia, joka mekaanisuutensa vuoksi on luonnollisesti joutunut kybernetiikan vaikutuksen alaiseksi, ja suunnannut kiinnostuksensa järjestelmien tutkimiseen, ei suinkaan ole muuttanut periaatteellista kantaansa. Uuden lainametodin mukaisesti myös tämä psykologia lähtee toisistaan riippumattomista ohjelmoitaviksi ”organismiksi”, järjestelmiksi yhdyntyneistä elementeistä, ja näiden järjestelmien väliset erot pelkistyvät elementaariprosessien seuranta-algoritmien väliseksi eroiksi ja niiden olemus voidaan aina ilmaista fysikalistisilla kategorioilla. Formaaliset menetelmät vaativat jo sinänsä kaikkien elementtien välisten sisäisten olemuksellisten yhteyksien sulkemista tarkastelun ulkopuolelle. Tämän vuoksi näiden metodien esittämät tutkittavien kohteiden mallit eivät ainoastaan hälvännä erillisten psyykkisten prosessien välisiä eroja, vaan myös sulkivat analyysin ulkopuolelle itse psyykkisen erikoisluonteen.

Tältä kannalta katsottuna on kiintoisaa tarkastella D N Uznadzen viritysteoriaa, jonka erottaa niin introspektiivisen psykologian näkökannoista kuin myös behaviorismista hänen käsityksensä psyyken objektista ja vastaavasti myös psykologisten lainalaisuuksien luonteesta. Tämän lainalaisuuden funktio ja erikoisluonne on tämän kirjoittajan mukaan siinä, että se takaa **objektin lain toteutumisen** elävän olennon psyykkisessä aktiviteetissa. Objektin laki, varmuus siitä, ohjaa psyykeä niin fylogeneettisellä kuin myös ontogeneettisellä tasolla. Objektin laki ”siirtyy”, kuten D N Uznadze asian ilmaisee, subjektin psykofyysiseksi tilaksi ja suuntaa sitä.

Tämän teorian edellytyksenä on tiedostuksen tosiasioiden myöntäminen. Objektin tiedostamista ilmenee vastaavassa muodossa kaikilla tasoilla niin havaitsemisen kuin myös ajatusaktin tasolla. Objektin laki ohjaa psyykeä tällaisen lain kannattajana toimivan subjektin mahdollisuuksien pohjalta. Mutta tämä objekti ei, kuten olemme todenneet, ole fysiologinen ärsyke, vain ympäristömme kohde, joka on subjektista riippumattomien objektiivisten suhteiden leikkauspiste. Näiden suhteiden objektiivisuus on siinä, että kaikkein

subjektiivisimmassakin annettuneisuudessaan (dannost) ne säilyttävät määräytyneisyytensä

(5). Ja juuri tämän määräytyneisyyden ansiosta kohde suuntaa elävän olion sopeutumisprosesseja.

Psykye alkaa sieltä, missä kehitysprosessiin yhtyy hyötykriteeri. Menestyksellisen reaktion ensisijainen vakiintuminen elävän olennon käyttäytymiseen liittyy välttämättä tämän reaktion myös synnyttävän objektiivisten ehtojen kompleksin ensisijaiseen valintaan. Eliö alkaa tunnistaa itselleen tarpeellisen objektin, ehdot joiden kautta tämä objekti muuttuu annetuksi. Tämä onkin psyyken perusfunktio: Kohteen erikoisluonteen, tarkemmin sanottuna sen annetuksi muodostumisen ehtojen heijastuminen subjektin kehitystasoa vastaavalla tavalla. Kun kana kiiruhtaa kohti isäntää kuullessaan kutsuhuudon ”tsip tsip”, ja toisinaan jo isännän ilmestyessä portaille kuppi kädessään, niin tämä on kohteen annetuksi muodostumisen ehtojen tunnistamista psyyken funktiona. Myös mehiläisten tasolla signaalitanssin mutkikkaiden tunnusmerkkien erottaminen palvelee ruuan annetuksi muodostumisen, sen löytämisen ehtojen tunnistamista. Tämä on objektin erikoisluonteen heijastumista elävän olennon psyykessä.

Isännän ulkonäöllä ja kutsuhuudoilla ei sinänsä ole mitään osuutta ruuansulatukseen, mutta siitä huolimatta ne alkavat synnyttää ja suunnata nälän tyydyttämistä palvelevan aktiviteetin mutkikkaita prosesseja. Tällä kohteen *erikoisluonteella* sanan laajassa merkityksessä, on tietysti erilainen luonne tietoisien psyyken annetun luonteen tasolla. Mutta kaikkialla on kyse kohteista objektiivisten suhteiden kokonaisuutena, joka osallistuu elävän olion sopeutumisprosessiin ja alkaa **suunnata** sitä **määrättyjen** ominaisuuksien vuoksi. Tarpeellisen kohteen erottamisfunktio alistetaan vastaavan objektin heijastamiseen osallistuvien niin fysikaalisten kuin fysiologistenkin prosessien hyväksikäytölle (6). Tämä määrättyjen objektiivisten lainalaisuuksien heijastuminen toteutuu Uznadzen teorian mukaan aina subjektin mahdollisuuksien pohjalta sen konkreettisten tarpeiden, nämä sen tarpeet (7) muovanneen kokemuksen ja sen yksilöllisten erikoisperiaatteiden pohjalta. Toinen pääperiaate Uznadzen teoriassa, sen ohella, että kohteen lainalaisuudet osallistuvat määräävästi psyyken heijastuskykyyn on välittömyyden postulaatin kieltäminen, sen teesin kieltäminen että ärsykkeet vaikuttavat välittömästi vastaavan psyykkiseen funktioon (8).

Teorian kehittäjä ja pyrki osoittamaan kokeellisesti, ettei psyykkisten heijastus prosessien välinen yhteys eikä ärsykkeen ja subjektina reaktion välinen yhteys vakiinnu välittömästi ilman subjektin itsessä osallistumista. Tämä subjektin osallistuminen toteutuu sen erityisen tilan avulla joka välttämättä välittää kaikkea subjektin aktiviteettia.

Tässä subjektin aktuaalisessa tilassa saatetaan kaikki sen mahdollisuudet liikekannalle edessä olevan tehtävän ratkaisemiseksi ja ratkaisu prosessin kehkeytyminen ratkea ennakolta niin psyyken kehityksen varhaisella tasolla kuin myös inhimillisen tietoisuuden tasolla. Oléron on tässä suhteessa täysin oikeassa korostaessaan että Uznadze antaa subjektille keskeisen aseman rakennelmissaan (9).

Mutta tähän on välttämättä huomautettava, että ratkaiseva merkitys Uznadzen teoriassa ei kuulu ainoastaan subjektille vaan subjektiivisten ja objektiivisten momenttien ykseydelle, tai subjektin ja objektin ykseydelle, kuten teorian kehittäjä ja asian ilmaisee - joka on annettu subjektin aktuaalisesti valmiudessa tiettyyn aktiviteettiin, toisin sanoen virityksessä.

Tämä juuri erottaakin Uznadzen virityskäsitteen muiden kirjoittajien tätä ja analogisia käsitteitä koskevasta tulkinnosta. Ottakaamme esimerkiksi *attityyidin* käsite sellaisena kuin se tulkitaan Ranskassa vuonna 1959 pidetyn symposiumin esitelmäkokoelmassa. Kaikille näille kirjoittaneelle *attityydi* on subjektista tulevaa agentti, se minkä subjekti tuo esiin itsestään ärsytysprosessissa. Vastustaessaan oikeutetusti ärsyke-reaktio-skeemaa ja puolustaessaan käsitystä, jonka mukaan subjektin osallistuminen välittää reaktion, nämä kirjoittajat pitävät kuitenkin viritystä puhtaasti subjektiivisena tekijänä, joka asetetaan objektin vastakohtaksi sellaisenaan. Huomauttaessaan, että viritys on luonteeltaan dispositio eikä se ole annettu fenomenalisuuden sisältönä, Fress lisää, että voimme päätellä virityksen annetusta luonteesta sen perusteella että yhdellä ja samalla yksilöllä esiintyy eri tilanteissa samankaltaisia reaktioita joiden samanlaisuus voidaan selittää ainoastaan sen yhteisen

agentin osallisuudella jota nimitetään viritykseksi (10).

Tämän rakenteen syntyperä voi olla erilainen, mutta se on aina subjektiivinen tekijä ja sellaisen ominaisuudessa aina vastakkainen ärsykkeestä tulevalle determinantille. Tämä näkyi vielä selvemmin ole Oléronilla, joka väittää, että siellä missä ärsyke määrää tarkasti tuloksen, missä ei voi valita reaktioiden ja aspektien välillä, ei ole mitään perusteita puhua virityksistä. Mutta näiden kirjoittajien esimerkkeinä esittämät tosiasiat ovat itse ristiriidassa tämän subjektiivisen attityydi-käsityksen kanssa. Esimerkiksi Fress pitää perseptiivistä valintaa virityksen vaikutuksen tuloksena. Mutta valinnan tosiasia osoittaa vain sen, että aistimellisesti annettua moninaisuudesta subjektin valitse vain sen kohteen, joka vastaa sen virityksessä heijastuneita objektiivisia suhteita. Kasvitieteellinen huomaa vähäpätöisen näköisen, mutta kiinnostavan näköisen kasvin ainoastaan sen vuoksi, että se liittyy vastaavaan objektiiviseen järjestelmään joka on heijastunut hänen kiinnittyneessä virityksessään. Newton kiinnitti huomiota omenan erikoiseen putoamislinjaan vain sen vuoksi, että se oli alisteinen hänen virityksensä eriytyneille suhdejärjestelmälle, joka suuntasi hänen ajatuksiaan ja havaintojaan. N Eliavan kokeissa koehenkilöille, joille tietyn kertomuksen lukeminen oli kiinnittänyt virityksen tämän kertomuksen jatkon omaksumiseen, tähän tekstiin sijoitettiin kappale aivan toisesta kertomuksesta. Koehenkilöt omaksuivat kappaleen sisällön yksinomaan ensimmäisessä kertomuksessa annettujen suhteiden välityksellä ja tämän vuoksi he ajautuvat toisinaan selviin mielettömyyksiin väliin sijoitetun tekstin ymmärtämisessä (11). Henkilökohtaisilla tekijöillä voi tietenkin olla tässä melkoinen merkitys, sillä henkilökohtaisten ominaisuuksien vuoksi jotkut subjektit kytkeytyvät tarvittavan viritykseen vaivalloisemmin kuin muut, mutta tämä tekijä ei voi selittää tehdyn virheen luonnetta ja sisältöä. Virhe voidaan selittää vain siten, että subjekti yrittää liittää tietyn sisällön objektiivisten suhteiden järjestelmään, joka ei vastaa sitä. Juuri siihen seikkaan että virityksen subjektiivisten ja objektiivisten momenttien välissä ei ole raja-aitaa, liittyi myös se että tämän symposiumin osanottajille viritys oli ainoastaan toiston avulla kiinnittynyt mekanismi, tietyissä olosuhteissa subjektin piintynyt käyttäytymisen jäykkyyden ilmaus, subjektiin tallentunut aktiviteetin maneer (12).

Uznadzen käsityksen mukaan viritys on sitä paitsi psyyken kaiken produktiivisen aktiviteetin, koko tiedostamisprosessin, ja uuden objektin eteen nousseen tehtävän ratkaisemisen välttämätön ehto. Virityksen toimintamekanismin tarkastelu havainnollistaa tämän käsitteen sisältöä.

Ennen kaikkea on todettava, että ensisijaisesti virityksessä heijastuvat nimenomaan kohteiden väliset suhteet, ja tällöin kiinnittivät etupäässä näiden suhteiden yleisimmät momentit. Kun henkilölle tunnetussa virityskokeissa esitetään kaksi ympyrää vertailtavaksi, niin koehenkilöille ei synny viritystä näihin kahteen konkreettiseen ympyrään, vaan suuren ja pienen ympyrän väliseen suhteeseen, ja tämä viritys laajenee koskemaan tiettyä joukkoa ympyröitä, jotka ovat enemmän tai vähemmän samankokoisia, kuin kokeessa käytetyt ympyrät. Kun koehenkilölle Z Hodzavan kokeissa esitettiin joukko neutraaleja kirjaimia (kirjaimia, jotka ovat yhteisiä venäläisessä ja länsimaisessa kirjoitusjärjestelmissä), joiden keskuudessa olipa vaikkapa vain yksi pelkästään latinalainen kirjain, (sanokaamme h), niin koehenkilölle kiinnittyi viritys latinalaisen tekstin lukemiseen yleensä. Näin ollen koehenkilöt lukivat jo venäjänkieliset, neutraaleja kirjaimia täynnä olevat sanat latinalaisten kirjainten lauseyhteyksinä., vaikka niillä ei ollutkaan merkitystä latinalaisittain kirjoitetussa kielessä. Esim. Sana почва luettiin sanaksi норба (norba). Virityksessä heijastui latinalaisen kirjoituksen yleisten suhteiden järjestelmää, joka ennakoivat koehenkilölle luettavaksi annettua kirjainyhdistelmää. Juuri se seikka että elävän olennon viritykseen kiinnittivät ensisijaisesti tilanteen yleiset suhteet, mahdollistaa sen että organismi tunnistaa itselleen tarpeellisen kohteen mitä erilaisimmissa tilanteissa ja että tosiasioiden logiikka ylipäänsä tunkeutuu elävän olennon aktiviteettiin kaikissa sen kehitysvaiheissa.

Esikouluikäisillä lapsilla tekemämme kokeet ovat tämän ongelman kannalta kiinnostavia(15). Nämä kokeet osoittivat että lapset oppivat varsin mutkikkaan järjestelmän mukaan vaihtuvien *signaalimerkkien* perusteella etsimään makeisen rasiasta, jonka kanssa oli oikea kuvio, esim. suuren punaisen ympyrän ollessa rasiajoukon edessä rasiasta, jonka kanssa oli kaikkien suurin neliö, ja suuren vihreän kolmion ollessa rasiajoukon edessä rasiasta, jonka kanssa oli kaikkein pienin ympyrä. Kun lapsilta kysyttiin mihin rasiaan seuraavaksi panemme makeisen, he mainitsivat sen rasian värin, jossa makeinen tässä konkreettisissa tapauksissa oli ollut. Nämä kokeet osoittivat varsin selvästi kahden mekanismin olemassaolon koehenkilöinä olleiden lasten aktiviteetissa. Ensimmäinen mekanismi oli yleisten momenttien väitteen hidas kiinnittyminen heidän toimintaansa tavalla joka

varsin paljon muistuttaa niin sanottua *yrityksen ja erehdyksen menetelmää*. Virheiden laskenta osoitti samalla, että ensisijaisesti kiinnittyi säännönmukaisesti rasian paikka rivissä, huolimatta toistuvista muistutuksesta siitä, että makeisella täytetyn rasian sattumanvaraisen löytymisen jälkeen makeinen pannaan samankaltaiseen, (”jollakin tavalla samankaltaiseen”) rasiaan, ja lasten täytyy arvata millaiseen, etsivät koehenkilöt seuraavalla kerralla säännönmukaisesti makeista rasiasta, joka sijaitsi samassa paikassa huolimatta rasioiden hämmästyttävästä erilaisuudesta (kyse oli kuvioista rasian kannessa, itse rasiat olivat aina valkoisia ja samansuuruisia ja -muotoisia). Kun ne toisinaan kysyimme: ”Oliko makeinen sitten viime kerralla tämän kaltaisessa rasiassa?” niin ei ihmeeksemme vastasivat: ”Kyllä, tällaisessa”. Tämä oli sitäkin hämmästyttävämpää, kun he ensimmäisellä kerralla olivat käyneet kaikkein kirkaskuvioisimman rasian kimppuun. Ensimmäisen reaktion synnyttänyt tekijä ei pysynyt tietoisessa muistissa. Heidän käytännön aktiviteettiinsa taas kiinnittyi juuri suhdejärjestelmä, tässä tapauksessa geneettisesti kaikkein varhaisimmin vaikuttavien avaruudellisten suhteiden järjestelmä.

Toinen mekanismi, tiedostamismekanismi, joka on voimakkaasti jäänyt jälkeen tarpeellisten suhteiden kiinnittymisestä aktiviteettiin ja kulkee ensi alkuun ikään kuin rinnan sen kanssa, suuntautui silmiinpistäviin konkreettisiin tunnusmerkkeihin, pääasiassa kuvioiden väriin. Jopa senkin jälkeen kun koehenkilöinä olleet lapset alkoivat löytää oikean makeisen sisältävän rasian, eivätkä tehneet juuri lainkaan virheitä tehtävää ratkaistessaan, niin kysymykseen, siitä minkälaiseen rasiaan makeinen tullaan asettamaan, he eivät vastanneet valitsemalla valinnan määräävän kuvion koon ja muodon, vaan sanoivat kuvion värin (sinisen, punaisen, keltaisen jne.) valiten sormellaan ryhmästä sen rasian, jossa makeinen edellisenä päivänä on ollut. Lasten käytännön aktiviteettiin kiinnittyi tällä tavalla määrättyjen suhteiden järjestelmä, (sanokaamme sellainen, että yhden merkin yhteydessä on kyse rasiasta, jossa on kaikkien suurin neliö, ja toisen merkin yhteydessä rasiasta, jossa on kaikkien pienin ympyrä, jne.), ja riippuen siitä mikä asemaa rasialla oli tässä järjestelmässä, lapset valitsivat sen mainiten tällöin ainoastaan kuvion värin. Heidän valintaansa määräsi todellisuudessa kuvion koko ja muotoa rasian kannessa, ja nimenomaan tämä seikka sai heidät kiinnittämään huomion oikean kuvion väriin, **vaikka väri ei ensinnäkään kuulunut asiaan**. Kuten jo aiemmin olemme todenneet, nämä tulokset toivat oireellisesti mieleen kokeet jokapäiväisten käsitteiden käytöstä, jolloin aikuiset koehenkilöt mainitsivat *koiran* tunnusmerkkeinä toisistaan poikkeavien eri rotujen tunnusmerkkejä, eivätkä tällöin tiensivät, miksi kaikki ovat *koiria*. Tai sitten he he määrittivät *ruohon* matalakasvuiseksi vihreäksi kasviksi, vaikka tämä eikä ylipäänsä mikään aistimellinen tunnusmerkki määrännyt heidän lainalaista *ruoho* sanan käyttöään.

Niiden tunnusmerkkien tiedostaminen, jotka todellisuudessa määräsivät tarvittavan rasian tunnistamisen, ei ainoastaan jäänyt voimakkaasti jälkeen oikean reaktion kiinnittymisestä, vaan oli samalla luonteeltaan varsin omanlaatuinen ja lainmukaisesti toistuva. Määräävät momentit, koko ja muoto, alkoivat vähitellen nousta heidän tietoisuutensa, ensi alkuun koeaineistolla leikkimisen itsekseen ja muiden kanssa, keskustelemisen aikana syntyvien assosiaatioitten muodossa, ja vasta myöhemmin, usein vasta meidän avullamme, he tajusivat todellisen määräävän merkityksen. Siihen, että lapset, vaikka he ratkaisivatkin tehtävän oikein, eivät siitä huolimatta tiensivät, mikä heidän valintansa määräsi, ei viitannut ainoastaan se seikka, että he eivät kyenneet vastaamaan mihin rasiaan makeinen tullaan asettamaan, vaan myös se tosiasia, että yhtämittaiset virheettömät reaktiot saattoi keskeyttää jostakin ulkoisesta syystä, sanokaamme erittäin kirkkaan kuvion ilmestymisestä johtunut epäonnistuminen reaktiossa ja palaaminen aikaisempiin karkeisiin virheisiin. Kun lapset olivat tajunneet määräävät tunnusmerkit, otettiin käyttöön uusia signaalimerkkejä, ja viimeinen olimme rakentaneet kaksivaiheisen merkkijärjestelmän, jossa täydentävät merkit muuttivat perusmerkkien alkuperäisen signaalifunktion. Kuten kokeiden tulokset osoittivat, ei yksikään uusi merkkijärjestelmän monimutkaistaminen tällöin viime kädessä vaikeuttanut lasten työskentelyä, vaan päinvastoin edistivät järjestyneempien reaktioiden tuottamista, jolloin virheet olivat hyviä, ehtojen rakenteesta johtuvia. **Kokeet päättyivät siihen, että tämä kaksivaiheinen merkkijärjestelmä jäi kuin jäikin loppuun saakka tiedostamatta koehenkilöinä olleilta lapsilta. Mutta jos he vaivautuivat katsomaan merkkiriviin, niin he jo tiesivät, missä rasissa makeisen täytyy olla.** Kuten jo aikaisemmin olemme huomauttaneet, meillä ei ollut koehenkilöinä ainuttakaan lasta, joka ensin olisi oivaltanut minkä tunnusmerkin mukaan makeista täytyy etsiä rasiasta, ja sitten alkanut ratkaista oikein tehtävää. Tilanne oli jokaisella kerralla päinvastainen. On kuitenkin välttämätöntä huomauttaa lasten suurista typologisista eroista tässä suhteessa (Eräät lapset tajuavat verrattain nopeasti määräävät momentit,

---

mutta toiset alkavat erittäin nopeasti työskennellä hyvin, ja yltävät vain vaivoin tajuamiseen välillä vasta kokeenjohtajan avustuksella.)

Yksi asia on kuitenkin käynyt selväksi näiden kokeiden perusteella. Koehenkilöinä toimivien lasten toiminnassa, käytännön aktiviteettiinsa heijastui ja kiinnittyi merkkisuhteiden mutkikas järjestelmä, ja tietoisuus erotti vasta myöhemmin, vasta tämän subjektin käytännössä jo heijastuneen järjestelmän perusteella vastaavat merkitykselliset momentit.

Tämä seikka tuo ilmi enemmän kuin analogian puheaktiviteetin tutkimuksesta saatujen tietojen kanssa. Ihmisen kielellisessä käytännössä kiinnittivät määrätyt yleiset objektiiviset suhteet, jotka myös määräävät sanan lainmukaisen käytön, tämän tai tuon konkreettisen ilmiön erottamisen tämän sanan avulla. Vasta tämän perusteella, sanan käytön perusteella tietoisuus saa selville, useinkin varsin vaivalloisesti kyseisen sanan todellisen merkityksen, toisin sanoen ne yleiset objektiiviset momentit, jotka suuntaavat erittäin tarkasti sanan käyttöä. Puheaktiviteetissa ilmenee varsin oireellisesti myös tähän prosessiin osallistuvien kohteiden aistimellinen tunnusmerkkiin osuus. Muun muassa se tosiasia, että yksi ja sama aistimellinen esineellinen sisältö vaikuttaa eri tavoin riippuen siitä, millaisten subjektin käytännössä kiinnittyneiden suhteiden järjestelmän tämä sisältö liittyy. Koehenkilö esimerkiksi vastaa, että orvokki ei tietenkään ole ruoho, koska se on kukka.

Kysymys on siitä, että todellisuudessa ihminen käyttää sanaa *ruoho* tarkoittaessa *kasvia, joka kasvaa vihreänä massana*. Juuri tämä on kyseisen sanan todellinen merkitys, joka määrää sen käytön. Tämän vuoksi orvokki, yksittäisenä kukkana, ei ole ruoho, mutta apila on ruoho, vaikka onkin myös kukka. Kaktus ei ole ruoho, ja vaikka se jossain saattaisi olla ruohokin, niin ei meillä. Eivätkä kaikkien hämmästyneimmät osaa vastata miten kaktus voi jossain olla ruoho, mutta ei meillä (18). Objektiivisten suhteiden kiinnittyminen puheikäytännössä määrää myös subjektin suhtautumisen eri ilmiöihin ja mahdollistaa myös sosiaalisen kokemuksen kiinnittymisen kieleen, mikä on ihmisen ajattelu toiminnan välttämätön ehto.

Kaikki nämä tiedot muuttuvat erityisen ymmärrettäväksi Uznadzen viritysteorian kannalta. Virityshän edellyttää, hänen käsityksensä mukaan, ennen kaikkea kohteen lainalaisuuksien sen yleisten momenttien sellaista erityistä ennakoivaa heijastumista subjektin tilassa, joka määrää jokaisen elävän olennon aktiviteetin. Tietoisuus toteuttaa aktiviteettia vasta myöhemmin ”toisella tasolla”, osallistuessaan objektivointiin, toisin sanoen sisäiseen kohdesuuntautuneisuuteen, taaskin virityksessä ennakoita heijastuneen objektin lain perusteella. Tämä juuri onkin psyyken erityisluonne, sen erityinen lainalaisuus. Tämä ennakoita heijastunut objekti saa myös aikaan havaintoprosessin, kohteen aistimelliseen sisällön erottamisen, sehän antaa tietää itsestään myös muistin työskentelyn yhteydessä suunnaten etsintöjä oikealle tielle (muistakaamme vaikkapa Tshovin novellia *Hevosen kaltainen sukunimi*.) Objektin laki ilmenee erityisen spesifinä ajatteluprosessissa, jossa ajatustehtävää ratkaistaessa ei voida ottaa ensimmäistä askelta, vastata ensimmäiseen kysymykseen, ellei ole ennakoitu prosessin yleistä suuntaa viimeistä askelta myöten. Tässä mielessä tämän teorian perusteeksi, että viritys on tehtävin ennakoiva ratkaisu, on teesi, joka selittää ennakoinnin psyyken erikoisominaisuutena.

Kaikki nämä tiedot osoittavat pelkäsi myytiksi sen, että elementti, ”yksinkertaisen” psyykkisen yksikön sisältö, (sanokaamme väri, kimmoisuus jne.) pääsee helpommin ja nopeammin tietoisuuteen ja ylipäänsä on geneettisesti ensimmäinen psyyken sisältö. Vanhalle assosiativisuuden teorialle tämä on itsestään selvä tosiasia, sen käsityksen mukaan psyyke rakentui yksinkertaisimmista elementeistä, aistimuksista ja niiden toistumisesta tietoisuudessa. Myös uuspositivismille uuden objektivistisen psykologian filosofinen kantana on, että juuri *aistimellinen piste*, eikä yksinkertaisesti tällainen piste, - vaan todettu aistimellinen piste. (esim. tämä on musta tai ei ole musta) ei ole mikään ongelma, vaan yksinkertaisin tieto (engl. sense datum) (19).

Psykologia joutuu tässä tapauksessa, kuten niin usein historiansa aikana, myös loogisen näkökannan vaikutuksen alaiseksi. Kohdetta luonnehtivat tietyt tuntomerkit, joiden perusteella se kuuluu tiettyyn luokkaan. Vastaavalla tavalla ymmärretään myös psyykkinen prosessi, joka on kohteen heijastumisen perusta. Subjekti sai ensimmäisen prosessin myötä tunnusmerkit, joiden perusteella se tekee johtopäätöksen, tietoisesti tai tiedostamattomasti, kuten nykyiset kirjoittajat lisäävät, kohteen läsnäolosta (dannost, olla annettu).

Opissaan havaitsemiseen kategoriaalisuudesta Bruner lähtee liikkeelle Piaget'n teesistä, että kaikki tieto havaintojen tai korkeimpien muotojen tasolla on iso monista logiikan kanssa. Tätä on erittäin vaikea kiistää. Uznadzen teorian kannalta katsoen toisin ei voi ollakaan. Lähtemällä tästä teesistä voidaan ilmeisesti väittää, että logiikan laite muodostavat objektin heijastuksen yleisempien ehtojen ytimen psyykessä. Mutta kysymys onkin

kokonaan siitä, millainen on kohteen havaitsemisen psykologinen prosessi. Riittävätkö logiikan lait kuvaamaan itse psyykkisen prosessin erityisluonnetta? Kaiken kaikkiaan looginen tiedostusprosessin etenee tietysti täällä tavalla: ”Tämä esine on pyöreä, sileä ja oranssi, siis se on appelsiini (20)”. Kuten Bruner sanoo, jos puhutaan prosessitermeillä, niin tämän prosessin johdonmukaisuus, toisin sanoen prosessin erityisluonne on luonteenomainen ja välttämätön havaitsemiselle kaikilla sen tasoilla. Se koskee yhtä hyvin tiedostamatonta, fylogeneettisesti kiinnittynyttä aktiviteettia tai tiedostettua eli intentionaalista aktia. Tässä on hänen mukaansa kysymys päättelystä, johdonmukaisuudesta, joka prosessina ei eroa toisesta käsitteellisemmästä aktiviteetista, sanokaamme ”sen abstraktin tehtävän tarkastelemisesta että tietty luku on jaollinen vain itsellään ja ykkösellä”.

Havaitsemisen ja päättelyn välillä ei näin ollen ole periaatteellista eroa. Joitakin eroja kuitenkin on, kuten Bruner tunnustaa: esimerkiksi havaitseminen on jäykempää, eikä niin palautuvaa kuin käsitteellinen prosessi, mutta sen tosiasian, että niiden välillä, kahden erityisen psykologisen prosessin välillä, on olennainen ero, tämä käsitys kieltää. Sitä paitsi tunnetun fysikalistien suunnan mukaisesti psyykkisen prosessin erityisluonne psyykkisenä prosessina häviää ylipäänsä. Esittäessämme esimerkin tunnusmerkkien käyttämisestä havaitsemisessa, jolloin on ratkaistava, näkykö kaukaisuudessa lentokone vai lokki, tai onko uunin reunalla muovi vain Müllerin kirja, Bruner sanoo, että hermojärjestelmän täytyy ratkaista, mikä esine on kysymyksessä. Hermojärjestelmän välttämättömyyttä ja merkitystä psyykelle ei tule asettaa kyseenalaiseksi, mutta onko asian laita niin, että on hermojärjestelmän lajit, ja on logiikka, vai onko tunnustettava, että on olemassa psyyke, jolla on omat erityiset lainalaisuutensa? Tarkastelkaamme tosiasioita tältä kannalta. Voiko aistimellinen tunnusmerkki esim. oranssi väri edetä psyykeen, jos siellä ei vielä ole appelsiinia? Tunnusmerkki osuu subjektin psyyken näkökenttään ainoastaan siellä jo olevan suhdejärjestelmän pohjalta. Jopa mehiläisenkin, joka toisen mehiläisen signaalitanssin perusteella lähtee oikeaan suuntaan ravintoa hakemaan, saa tietysti impulssina tiettyjä aistimellisia ärsykeitä, mutta nämä vaikuttavat siihen ainoastaan sen aseman ansiosta, joka niillä on tanssin akselin ja auringon säteiden kaltevuuden välisessä suhdejärjestelmässä. Yksi ja sama ärsyke voi saada erilaisen merkityksen riippuen se osuudesta tässä järjestelmässä. Mehiläisten ja sen tasoisten eliöiden tapauksessa, tämä järjestelmä on tietysti kiinnittynyt fylogeneettisesti. Kuten Bruner artikkelissaan Hebbin sanoin toteaa, nämä järjestelmät ovat synnynnäisiä, autoktonisia, eivätkä hankittuja. Mutta myös kaikkein korkeimmille tasoilla, verbaalisen, inhimillisen psyyken tasoilla suhdejärjestelmän läsnäolo (dannost) ennakoita on välttämätöntä jokaisen erillisen momentin irrottamiseksi. Kokeessamme lapset reagoivat tiettyyn väriin tai muotoon ainoastaan heidän aktiviteettiinsa kiinnittyneestä järjestelmästä riippuen, ja sen perusteella.

Antropoideilla tehdyt kokeet, jotka välillisesti vahvistavat tämän teesin, ovat tässä suhteesta kiinnostavia. Näiden kokeiden tulokset osoittivat, että antropoidit eivät reagoineet välittömästi kohteen aistimillisiin tunnusmerkkeihin, vaan itsensä ja kohteen välisen suhteen perusteella, joka liittyy prosessiin välittävänä jäsenenä. Kohteen aistimelliset tunnusmerkit eivät pääse tämän näkevän eläimen psyyken etualalle, eivätkä ne jää sille tunnusmerkiksi tilanteesta riippumatta. Tilanne, määrättyjen tilanne suhteiden kokonaisuus, synnyttää eläimen vastaavan subjektiivisen suhteen määrättyihin esineellisiin tunnusmerkkeihin, ja se reagoi välittömästi ainoastaan tähän suhteeseen. Tämän vuoksi se on erittäin vaikeaa, jos ylipäänsä mahdollista, vastata yhdessä ja samassa tilanteessa oikein erilaisiin signaaleihin, milloin myönteisesti, milloin kielteisesti yhteen ja samaan aistimelliseen sisältöön. Tästä myös johtuu sen esineellisen maailman erityinen labiilisuus, mikä tiettyssä suhteessa on antropoidille eduksi verrattuna hyönteisten jäähmettyneeseen maailmaan.(21)

Mutta kaikkein havainnollisin ja selvin esimerkki objektiivisten lainalaisuuksien heijastumisesta ennakoita psyykeissä, on ihmisen kielellinen käytäntö, jossa lainalaisten suhteiden mutkikkaiden, toisiinsa liittyvien, ja alati laajenevien järjestelmien kiinnittyminen, antaa tietoisuudelle mahdollisuuden hallita objektia. Tuntuu siltä, että kaikki nämä tosiasiat käyvät ymmärrettäviksi ja omasta puolestaan vahvistavat Uznadzen teoriassa esitetyn käsityksen objektin osallisuudesta ja osuudesta jokaisen elävän olennon psyykkisessä aktiviteetissa.

Alaviitteet:

Vielä nykyäänkin kirjoittajat, jotka pitävät ääntä aidosti objektivistisen psyyken tutkimisen puolesta, esim. kyberneetikot, pitävät tätä teesiä psyykkisen maailman eristyneisyydestä kestäväenä. Esim. Эшби kehittää kirjassaan *Aivojen rakenne* Descartesin järkeilyä siitä, että ei saa epäillä oman tietoisuuden sisällön annettua luonnetta silloinkaan, kun tämä tietoisuuden sisältö sinänsä suodattuu kauttaaltaan illutoriseksi. Mutta toiselle subjektille tätä tietoisuuden epäilyksen ulkopuolella olevaa annettua luonnetta ei voi mitenkään välittää tämän vuoksi se ei voi olla tieteellisen tiedostuksen kohteena.

2) Gordon W. A 11port. *Persönlichkeit*. 1959, p. 203.

3) "Psykologit, silloin kun esiintyvät psykologeina, rajoittuvat tekemään havaintoja siitä", kirjoittaa esim. Osgood, "mikä menee organismiin (ärsyke) ja tulee siitä ulos (reaktio). Näiden kahden havainnoitavissa olevan kohdan välissä on suuri tuntematon, The Great Unknown, hermojärjestelmä. Nykyään on tapana suhtautua tähän tasoon kuten pienen mustaan laatikkoon. Joka tapauksessa psykologinen teoria, jonkin joka poikkeaa psykologisista havainnoista, koostuu arveluista siitä, mitä tapahtuu tässä pienessä mustassa laatikoissa." Charles E. Osgood. *A Behavioristic Analysis of Perception and Language as Cognitive Phenomena*. *Contemporary Approaches to Cognition*. 1957, p. 75—118.

4) Edellinen

5) Desimaalilaskennan muoto on ehdollinen ja sikäli subjektiivinen, mutta tämä ei voi muuttaa sitä, että siirryttäessä binaarijärjestelmään tai muihin lukujärjestelmiin, näiden järjestelmien muotojen suhde toisiinsa on luonteeltaan järkkymätön ja täysin määrätty. Joka päivä näimme silmiemme edessä auringon nousevan taivaalle, mutta tämä tosiasia ei ainoastaan ole ollut estämättä, vaan viime kädessä se on myös edistänyt sen tiedostamista, että itse asiassa aurinko ei kierrä maata, vaan maa aurinkoa. Maailman objektiivisten suhteiden järjestelmä määräytyneisyys on niiden tiedostamiseen ehto.

6) Esimerkiksi värien aistimisessa ei ole kyse fyysikaalisesta ärsykkeistä, toisin sanoen tietyn pituisen sähkömagneettisen aallon värähtelystä, se ei sinänsä kiinnosta elävää oliota. Mutta yhdessä muiden fyysikaalis-fysiologisten prosessien kanssa se toimii vain vastaavien objektien heijastumisen ehtona, sanokaamme kukaan vihreydestä erottamisen ehtona. Tähän viittaa myös se, että väriaistimus ei kulje rinnakkain fyysikaalisten ehtojen kanssa: aistimuksellisesti mitä samankaltaisimmat värit esim. punainen ja purppura, eivät ole kaikkien lähempänä toisiaan alan pituudeltaan eivätkä kokoonpanoiltaan.

7) Uznadzen teoriassa käsitettä tarve käytetään sanan laajassa merkityksessä, ei ainoastaan orgaanisten vajauksen synnyttämien elintarpeiden merkityksissä, vaan myös tarkoittamaan motiiveja ja kaikkia toimintaa herättäviä syitä, kaikkia tehtäviä ja kaikkia subjektin eteen nousevia kysymyksiä.

8) Teoksessaan *Virityopsykologian kokeellinen perusta*, (1949 georgian kiel.) Uznadze osoittaa, että välittömyyden postulaatti on erityisen havainnollisesti mukana assosiatiivisuuden teoriassa, jossa elementti kiinnittyi toiseen ainoastaan samanaikaisen (tai peräkkäisen) subjektin tietoisuuteen joutumisen vuoksi. Mutta myös introspektiivinen psykologia, joka pelkistää koko psyyken tietoisuudeksi, jakaa täydellisesti kannan psyykkisten yhteyksien välittömyydestä, sillä tällä psykologialle ainoastaan tietoisuuden immanentit lait, tiedostusprosessin ykseytenä, määräsivät subjektin koko psyykkisen aktiiviteetin.

9) Брунер в своей статье «Le processus de préparation à la perception» говорит, что еще 10 лет тому назад он в одной из своих статей уже касался в ту пору еще темней проблемы: каким образом отличные от стимула факторы оказывают влияние на перцепцию. Не умаляя заслуг и оригинальности мыслей Брунера, к чести Д. П. Узнатзе надо сказать, что эту проблему он исеьмч решительно поставил несколько десятков лет тому назад (Bruner kokoelmassa *Logique et Perception*, p. 1—44)

10) *Les attitudes*. Symposium de l'Association de psychologie scientifique de langue Française... Paris, 1901.

11) Н. Елиав а. Переключение установки и акт объективации. Сб. «Психология», т. IV, 1947. Тбилиси, стр. 30—49.

12) Erityisesti tällainen näkemys esiintyy amerikkalaisen psykoogin Luchinsin töissä, etenkin hänen varhaisimmista töissä.

- 14) Ходжаиа, Проблема навыка в психологии, 1902, Тбилиси. 21. Психологические исследования .
- 15) См. подробнее об этих опытах в статье «К вопросу генезиса и специфики процесса» п сб. Психологические исследования, 1966, стр. 144—156. В виде отдельной книги Д. И. Рамншвилн, К вопросу генезиса и специфики мыслительного процесса, 1968 (на груз яз.) п кратко «On the genesis and the specificity of the process of thinking*»-в докладах 24-го симпозиума XVIII Международного психологического конгресса, стр. 84—93.
- 18) Все эти факты, касающиеся повседневного употребления слов, см. Д. И. Рамншвили, К психологической природе повседневных понятий (Доклады на совещании по вопросам психологии, 3—8 июля 1953 г., М., 1954); «On the Psychological Nature of Prescientific Concepts», Bertalanffy L. V. and Rapaport A. (Eds), General Systems 5, 1960;; Более подробно Д. И. Рамишвилн, К психологической природе различных видов речи, 1963 (на груз. яз.)
- 19) Об этом подробнее в статье Д. П. Рамнишили «К продуктивной природе естественного языка». Сб. Экспериментальные исследования по психологии установки, т. IV, 1970.
- 20) J. S. В г у н е г. «Le processus de préparation à la perception: kokoelmasa. Logique et Perception, 1958.
- 21) Об этом в статье «К вопросу генезиса и специфики мыслительного процесса» неб. Психологические исследования, 1965, стр. 144—156. Более подробно ц книге: «К генезису и специфике мыслительного процесса», 1968 (на груз. яз.).
-